

JUHÁSZ ANDREA ERIKA *

A túlsúfoltság kérdése az EJEB esetjogában

Jelen tanulmánnyal szeretnék boldog születésnapot és jó egészséget kívánni Professzor úrnak. Az ünnepeelt tudományos munkássága és oktatói tevékenysége előtt tisztelgő tanulmány a büntetés-végrehajtási jog egy örökzöld témáját mutatja be: a túlsúfoltság kérdését az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) esetjogában.

A tanulmányban arra térek ki részletesen, hogy az EJEB milyen szempontok alapján mérlegeli, egy büntetés-végrehajtási intézetben a túltelítettség mértéke megvalósítja-e az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: EJEE) 3. cikkének („Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni”) a megsértését. Kiemelt figyelmet fordítok az *Ananyev és mások kontra Oroszország ügy*¹ és a *Muršić kontra Horvátország*² ügyekre. Előbbi azért kerül fókuszba, mert abban az EJEB meghatározta azt a releváns standardot, amely alapján eldönthető, hogy a túlsúfoltság egyezményesértéshez vezetett-e, míg utóbbi ügyben ismételtén górcső alá vette a testület az európai börtönügyben kiemelkedő jelentőséggel bíró kérdést, és abban fontos tételeket határozott meg.

Az EJEB a *Muršić kontra Horvátország* ügyben kifejtette, hogy a túlsúfoltság értékeléséhez – figyelembe véve az esetjoga alapján kialakult elveket és standardokat – a következő kérdésekre kell tekintettel lenni: (1) a minimum személyes élettér mértékére; (2) a megfelelő személyes élettér hiánya az egyezményesértés feltételezését adja, vagy önmagában az egyezményesértéshez vezet-e, (3) milyen tényezők tudják kompenzálni a fogvatartottat a szűkös élettérből adódó sérelmekért (*Muršić v. Croatia* § 102).

Tanulmányomat e három szempont szerint építem fel.

* jogi előadó, Szegedi Fegyház és Börtön

¹ *Ananyev and Others v. Russia*. Application nos: 42525/07, 60800/08, judgment of 10 March 2012. Az EJEB azért állapította meg az EJEE 3. cikkének megsértését, mert az első és a második kérelmező az egyórás séta kivételével az egész napot túlsúfolt zárkában töltötte, ilyen körülmények között étkeztek és tisztálkodtak. A kérelmezőknek a zárkáikban kevesebb, mint 1,25 m² illetve 2 m² személyes tér jutott.

² *Muršić v. Croatia*. Application no. 7334/13, judgment of 20 October 2016.

nak személyenként: CPT/Inf (2006) 24 (Albania), 93 §; CPT/Inf (2004) 36 (Azerbajjan), 87 §; CPT/Inf (2008) 11 (Bulgaria), 55, 77 §; CPT/Inf (2008) 29 (Croatia), 56, 71 §; CPT/Inf (2007) 42 (Georgia), 42, 51, 61, 74 §; CPT/Inf (2009) 22 (Lithuania), 35 §; CPT/Inf (2006) 11 (Poland), 87, 101, 111 §; CPT/Inf (2009) 1 (Serbia), 49 §, CPT/Inf (2008) 22 (FYRO Macedonia), 38 §.⁹ Egyszemélyes zárkában azonban 6 m² étletteret tart elfogadhatónak a CPT.

A CPT ismeretesen 2015-ben döntött úgy, hogy mintegy iránymutatásként egy dokumentumban összefoglalja az általa elfogadott mértékeket. Ebben a dokumentumban továbbra is a 4 m² egy főre jutó személyes étletteret javasolja a bizottság többszemélyes elhelyezés esetén úgy, hogy ebbe a területbe nem számít bele az illemhely területe. Ez a mérték azonban a testület szerint csak egy *minimum standard*, és ezért meghatározott egy *kívánatos* (álláspontom szerint illuzórikus) *standardot* is (javasolva az Európa Tanács tagállamai számára főként új bv. intézetek létesítésének esetére): többszemélyes elhelyezés esetén az egyszemélyes zárka ideális 6 m²-éhez hozzá kell adni a további személyenkénti 4 m²-t. Így az illemhelyet bele nem értve 3 fős elhelyezésénél például a kívánatos mérték legalább 14 m² (6 m² + 2x4 m²) lenne.¹⁰

Visszatérve az EJEB gyakorlatára, fontos leszögezni, hogy a strasbourgi testület esetjogában egyfajta *következetlenség* állapítható meg. Az Ananyev-ügyben ugyanis mintegy *viszonyítási pontként* meghatározta azt, hogy többszemélyes zárkában minden fogvatartottnak legalább 3 m² személyes területnek kell rendelkezésre állnia. Így tehát számszerűsítette az általa elfogadható élettér nagyságát. Azonban már az Ananyev-ügyet megelőzően,¹¹ majd azt követően¹² is volt olyan ügy, amelyben úgy foglalt állást, hogy nem határozza meg pontosan, számszerűsítve, hány négyzetméter személyes területet kellene biztosítani a fogvatartottak számára az EJEE értelmében. A testület szerint ugyanis tekintettel kell lenni számos egyéb releváns tényezőre annak meghatározása során, hogy a fogvatartás körülményei összhangban állnak-e az EJEE 3. cikkével, úgymint a fogvatartás tartamára, a szabadtéri tevékenységek lehetőségére, a fogvatartott fizikai és mentális állapotára.¹³ Ezért álláspontja szerint a nemzetközi standardok mint például a CPT ajánlása figyelembe vehető, de nem döntő érv az ítélet meghozatala során.

A fő ok, amiért az EJEB vonakodik attól, hogy a CPT-nek a személyes élettérre vonatkozó standardját vegye figyelembe döntő érvként, az az, hogy az EJEE 3. cikke alapján az EJEB-nek kötelessége az eset összes körülményét figyelembe venni a döntés meghozatal során (azaz minden ügyet külön-külön vizsgál). Ezzel szemben a CPT a jövőbeli prevenció érdekében dolgoz ki általános standardokat. Az EJEB álláspontja szerint ehhez hasonlóan a releváns nemzetközi standardok is eltérőek.¹⁴ A strasbourgi bíróság ezt a kérdést boncolgatta a Muršić kontra Horvátország ügyben (a továbbiakban: Muršić-ügy), és kifejtette, hogy az EJEB fogalmilag más szerepet tölt be, mint a Kínzás Elleni Európai Bizottság, azaz a CPT. Az utóbbi felelőssége nem terjed ki arra, hogy megállapítsa egy adott szituációról: az embertelen, megalázó bánásmódot vagy büntetést

⁹ *Ananyev and Others v. Russia*, § 144.

¹⁰ CPT 2015, 3–4. pp.

¹¹ L. pl. *Trepashkin v. Russia*. Application no. 36898/03, judgment of 19 July 2007. § 92.

¹² L. pl. *Sergey Babushkin v. Russia*. Application no. 5993/08, judgment of 28 November 2013, § 50.

¹³ L. pl. *Gégény v Hungary*. Application no. 44753/12, judgment of 16 October 2015. § 24.

¹⁴ *Muršić v. Croatia*. Application no. 7334/13, judgment of 20 October 2016 § 112.

valósított-e meg. „A CPT kezdeményező tevékenységet lát el, amelynek célja a prevenció, és amely természeténél fogva nagyobb fokú védelmet nyújt, mint az, hogy az EJEB dönt adott ügyben a fogvatartás körülményeiről.” A CPT megelőző funkciójával szemben az EJEB feladata a kínzás abszolút tilalmának bírói jogalkalmazása az egyedi ügyekben.¹⁵

Az EJEB fontosnak tartotta tisztázni azt a Muršić-ügyben, hogy milyen módszerrel szükséges meghatározni többszemélyes elhelyezés esetén az egy főre jutó személyes élettér. Az EJEB álláspontja szerint – merítve a CPT ajánlásaiból – az egy főre jutó személyes élettér meghatározásakor a zárkán belül kialakított illemhely területét figyelmen kívül kell hagyni, ugyanakkor a berendezési tárgyak által elfoglalt terület beleérthető abba. Ami fontos a berendezési tárgyak szempontjából, az az, hogy szabadon tudjanak a fogvatartottak azok között mozogni (§ 114).¹⁶

II. A megfelelő személyes élettér hiánya az egyezményértés feltételezését adja, vagy önmagában az egyezményértéshez vezet?

Az EJEB esetjogát alapul véve, a konklúzió az, hogy a strasbourgi testület túltelítettséggel kapcsolatos döntései a következőképpen csoportosíthatók:¹⁷

Ad a. Többszemélyes elhelyezés esetén az egy főre jutó személyes tér kevesebb, mint 3 m²:

aa) Egyes ügyekben az EJEB úgy foglalt állást, hogy ez a mérték *extrém túlszűfolt-ságnak* minősül, ezért a túltelítettség ilyen mértéke már önmagában sérti az EJEE 3. cikkét, így nem szükséges valamennyi további indadekvát fogvatartási körülmény való-ságtartalmának egyesével történő feltárása.

Például *Dmitriy Sazonov Oroszország elleni ügyében*¹⁸ a fogvatartottra kevesebb, mint 1 m² személyes tér jutott. Az EJEB így azt a következtetést vonta le, hogy az élettér ilyen alacsony mértéke önmagában is elegendő ahhoz, hogy a fogvatartással szükség-szerűen együtt járó szenvedés mértékét meghaladja a fogvatartott szenvedése, vala-

¹⁵ Ibid. § 113.

¹⁶ A honi szabályozás módosítására első ízben a 32/2014. (XI.3.) AB határozatban megjelölt jogalkotói köte-lezettség miatt került sor, tekintettel arra, hogy a fogvatartottak többszemélyes elhelyezése során biztosít-landó mozgásterre vonatkozó szabályozást a jogalkotónak kögens jelleggel kellett meghatároznia (ti. a régi Bv. Szabályzat [6/1996. (VII. 12.) IM rendelet] következőképpen rendelkezett: „[a] zárkában (lakóhelyi-ségben) elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítélte lehetőleg hat köbméter légtér, és lehetőség szerint a férfi elítéltek esetén három négyzetméter, a fiatalokorúak, illetve a női elítéltek esetén három és fél négyzetméter mozgástér jusson.”) A 2015. január 1-jén hatályba lépett új Bv. Szabályzat [16/2014. (XII. 19.) IM rendelet] a 121. § (1) bekezdésében már úgy rendelkezett, hogy férfiak esetén *lega-lább* 3, illetve női elítéltek és fiatalokorúak esetén 3,5 m² mozgásteret kell biztosítani (amelybe a berendezési tárgyak nem számítanak bele). A második ízben történt módosítás 2017. január 1-jétől hatályos, mely sze-rint a zárkában vagy a lakóhelyiségben elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy közösen elhe-lyezett elítéltek esetén személyenként legalább négy négyzetméter élettér jusson. Az élettér kiszámításakor a zárka vagy a lakóhelyiség alapterületéből az illemhely és a mosdó által elfoglalt területet – függetlenül atól, hogy ezek leválasztása megtörtént-e – figyelmen kívül kell hagyni.

¹⁷ EUROPEAN COMMITTEE ON CRIME PROBLEMS: *White paper on Prison Overcrowding*. Strasbourg, 2015, 22-23. p. Részletesen lásd: JUHÁSZ 2016, 92–99. p.

¹⁸ *Dmitriy Sazonov v. Russia*. Application no. 30268/03, judgment of 1 June 2012.

mint alkalmas volt szorongás, kisebbségi érzés kiváltására is, így egyértelműen megvalósult az egyezményesítés jelen ügyben (§ 31–32).

*Blejușcă Románia elleni ügyében*¹⁹ a panaszos személyes területe ugyancsak kevesebb volt, mint 3 m². Bár a higiéniai körülmények vonatkozásában a felek között nem volt egyetértés, az EJEB leszögezte, hogy nincs szükség valamennyi vitatott körülmény valóságának feltárására, ugyanis a túltelítettség ilyen mértéke már önmagában egyezményesítést eredményez (§ 43–45).

ab) Az ügyek egy másik csoportjában az EJEB leszögezte, hogy a 3 m² alatti egy főre jutó személyes tér már önmagában sértheti az EJEE 3. cikkét, *azonban ezen megállapítást követően megvizsgálta a további inadekvát fogvatartási körülményeket is.*²⁰ Álláspontom szerint, a további inadekvát körülmények vizsgálatának különösen jogalkalmazói szinten lehet jelentősége, a nem-vagyon kártérítés mértékének megállapításakor. Azaz az egyéb nem megfelelő fogvatartási körülményeket ezekben az ügyekben *súlyosító körülményként* vette figyelembe a testület.²¹

A *Kalashnikov kontra Oroszország ügyben*²² a túlszűfolttság már önmagában sértette az EJEE 3. cikkét (fogvatartása során a panaszosnak mindösszesen 0,9–1,9 m² személyes tér jutott), azonban emellett még számos inadekvát végrehajtási körülmény előfordult. Így például a kérelmező dohányosokkal volt körülvéve, ezért passzív dohányossá vált. Lehetetlen volt aludnia a fogvatartottnak, mivel a cellában folyamatosan világítottak. Ezenkívül, mivel kevesebb ágy volt, mint ahány fogvatartott, ezért társaival felváltva kellett az ágyat használniuk. A zárka csótányokkal és hangyákkal volt tele. A végrehajtási körülményeket jól tükrözi, hogy a kérelmező fogvatartása során számos bőrbetegséget és gombás megbetegedést szerzett, amelynek következtében elvesztette körmeit is (§ 97–99).

A *Modarca kontra Moldova ügyben*²³ a kérelmező csontritkulásban szenvedett. Kilenc hónapot töltött egy 10 m²-es cellában három másik fogvatartottal együtt. A fogvatartottakra fejenként mindösszesen 1,19 m² terület jutott a zárka területéből a bútortartó leszámítva. A túlszűfolttságon túlmenően az EJEB kifejtette ítéletében, hogy a zárkába nagyon kevés fény jutott be, nem volt megfelelően fűtve, vagy adott esetben hűtve, az elektromos áram és víz hozzáférhetősége is rendszeresen megszűnt. A kérelmező nem kapott tiszta ágyneműt, illetve ruházatot, az étkezőasztal közel volt a WC-hez, és a napi ételre szánt összeget minden fogvatartott esetében 0,28 euróra korlátozták (§ 63–69).

Ad b. Több személyes elhelyezés esetén az egy főre jutó személyes tér 3–4 m² közötti:

ba) A strasbourgi testület *a személyes tér mértékén túl megvizsgálja az egyéb fogvatartási körülményeket*, és ezek – az egy főre jutó terület mértékét is figyelembe véve – *összességében* alapozhatják meg az EJEE 3. cikkének megsértését. A megfelelő

¹⁹ *Blejușcă v. Romania*. Application no. 7910/10, judgment of 19 March 2013.

²⁰ L. pl. *Torreggiani and Others v. Italy*. Application nos. 43517/09, 46882/09, 55400/09, 57875/09, 61535/09, 35315/10 and 37818/10, judgment of 8 January 2013, § 77; *Vasilescu v. Belgium*. Application no. 64682/12, judgment of 25 November 2014, § 100–104, ECHR 1998-III; *Melnik v. Ukraine*. Application no. 72286/01, judgment of 28 June 2006, § 102–103; *Karalevicius v. Lithuania*. Application no. 53254/99, judgment of 7 July 2005, § 36–41; *Orchowski v. Poland*. Application no. 17885/04, judgment of 22 January 2010, § 131–132.

²¹ Vö.: EUROPEAN COMMITTEE ON CRIME PROBLEMS 2015, 23. p.

²² *Kalashnikov v. Russia*. Application no. 47095/99, judgment of 15 October 2002, ECHR 2002-VI.

²³ *Modarca v. Moldova*. Application no. 14437/05, judgment of 10 August 2007.

személyes tér hiánya mellé párosuló nem megfelelő fogvatartási körülmények²⁴ tehát különösen akkor jutnak jelentőséghez az egyezményesértés megállapítása szempontjából,²⁵ ha az egy főre jutó terület 3 és 4 m² között biztosított.²⁶

Inadekvát fogvatartási körülmény²⁷ lehet például az:

- ha nem megfelelő a szellőztetés a zárkában;²⁸
- vagy ha nem választották le megfelelően az illemhelyet az élettértől;²⁹
- ha a cella koszos, rovarok, csótányok, patkányok vannak benne;³⁰
- ha nemdohányzó fogvatartottat dohányzó fogvatartottakkal helyeznek el egy zárkában.³¹

Az EJEB emellett a döntés meghozatala során figyelembe veszi a túlszűfolt zárkában töltött idő hosszát is.³²

A *Longin kontra Horvátország ügyben*³³ a horvát kormány nem vitatta, hogy a panaszosnak 4 m²-nél kevesebb terület jutott, azonban állítása szerint nem a fogvatartott által előadott méretek voltak a jellemzőek a börtönben. Az EJEB ítéletében kifejtette, hogy akár a kormány, akár a fogvatartott verzióját veszi alapul, az egy elítélre jutó terület a CPT által elfogadott standard alatt marad. Tekintettel azonban arra, hogy a túltelítettség nem tekinthető extrémnek (azaz a személyes tér nem 3 m² alatti volt), önmagában a személyes tér nem vizsgálható, azt egyéb fogvatartási körülményekkel együtt kellett a testületnek górcső alá vennie. Mindkét zárkában öt ágy állt rendelkezésre, asztallal és székekkel együtt, így lecsökkent a mozgástér lehetősége. Az illemhelyet nem teljesen választották le az élettértől, és mindösszesen egy méterre volt az asztaltól, így a fogvatartottnak ilyen körülmények között kellett étkezniük, amely tény komoly kérdéseket vet fel a higiéniaival és az egészséges elhelyezéssel kapcsolatban. A panaszos napi kb. 22 órát töltött el ilyen körülmények között. Az eset összes körülményét figyelembe véve állapította meg az EJEB az egyezményesértést (§ 58–62).

*Jirsák Csehország elleni ügyében*³⁴ az elítélt két és fél hónapot töltött a panaszában megjelölt börtönben. A fogvatartott kizárólag a zárkákban uralkodó túlszűfolttságot ki-

²⁴ Az EJEB a hivatkozott Ananyev-ügyben különösen a szabad levegőn tartózkodást, a természetes fényt és levegőt, a szellőztetés lehetőségét, a fűtési berendezést, valamint a higiéniai követelmények betartását emelte ki (§ 149).

²⁵ Vö. SZEMESI SÁNDOR: *Sok (jó) ember kis helyen? A magyar fegyintézetek zsúfoltságával kapcsolatos kérdések az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában*. Büntetőjogi Szemle 2014/2. 88. p.

²⁶ L. pl. *Idalov v. Russia*. Application no. 5826/03, judgment of 22 May 2012, § 108.

²⁷ Az inadekvát fogvatartási körülmények a *börtönlázadások* melegágyai is lehetnek, ugyanis az ilyen végrehajtási körülmények elégedetlenséget szülhetnek a fogvatartottak körében. Két híres börtönlázadásnak is ez volt a kiváltó oka. Így az 1971. szeptember 9-ei attikai lázadás során is többek között a börtönbeli életkörülmények javítását követelték a fogvatartottak, de az 1990. április 1-jén, a strangeways-i börtönben kitört lázadást is hasonló körülmények befolyásolták. A börtönlázadás idején jelentős túltelítettség volt az előzetes házban, az egyszemélyes zárkákra három fogvatartott jutott. FLIEGAUF GERGELY: *A börtönlázadás – okok, befolyásoló tényezők, prevenciós stratégiák (2. rész)*. Börtönügyi szemle 2007/2. 44–45. pp., 49. p.

²⁸ L. pl. *Vlasov v. Russia*. Application no. 78146/01, judgment of 12 September 2008, § 84.

²⁹ L. pl. *Belevitskiy v. Russia*. Application no. 72967/01, judgment of 1 June 2007, § 73.

³⁰ L. pl. *Mihăilă v. Romania*. Application no. 66630/10, judgment of 11 May 2014, § 8–9., 34.

³¹ L. pl. *Florea v. Romania*. Application no. 37186/03, judgment of 14 September 2010.

³² L. pl. *Kalshnikov v. Russia*. Application no. 47095/99, judgment of 15 October 2002, § 102.

³³ *Longin v. Croatia*. Application no. 49268/10, judgment of 6 February 2013.

³⁴ *Jirsák v. the Czech Republic*. Application no. 8968/08, judgment of 24 September 2012.

fogásolta. Az EJEB megállapította, hogy 10 fogvatartottra 36 m² terület jutott, azaz személyenként 3,6 m². Tekintettel arra, hogy a személyes tér nagysága 3–4 m² között volt jelen ügyben, az EJEB nagy alaposítással vizsgálta meg az egyéb fogvatartási körülményeket. Az EJEB hangsúlyos szerepet tulajdonított annak, hogy az elítélt a munkanapokon 9 órát tölthetett a zárkáján kívül, a munkahelyén. További napi 1 órát lehetett kint a szabad levegőn, valamint ugyancsak adott volt a lehetőség számára, hogy egyéb, zárkán kívüli tevékenységekben vegyen részt. A cellában két nagy ablak volt, így bármikor szellőztethették a fogvatartottak. A WC-t teljesen leválasztották, zárható ajtóval. Ezekon túlmenően hideg víz rendszeresen rendelkezésre állt a zárkában. A strasbourg-i testület tehát valamennyi, kiemelten fontosnak vélt területet megvizsgált jelen ügyben, és arra a következtetésre jutott, hogy *nem valósult meg egyezményesértés* (§ 66–73). Külön felhívta a figyelmet arra az EJEB, hogy amennyiben a zárka területe összességében nagy, illetve a fogvatartott mozgási szabadsága széles körben biztosított, az *kompenzálhatja* a panaszost a szűkös élettér miatt (§ 64).³⁵

bb) Ugyancsak meg kell jegyezni, hogy *volt olyan eset*, amikor az EJEB úgy foglalt állást, miszerint ha a fogvatartott személyes élettere a testület ítélkezési gyakorlatában elfogadott 4m²-es standard alatt marad, az már önmagában megalapozhatja az egyezményesértés megállapítását.

Így a *Bulea kontra Románia ügyben*³⁶ arra az álláspontra helyezkedett az EJEB, hogy a kevesebb, mint 4 m²-es személyes tér önmagában elegendő lehet az egyezményesértés megállapításához. Annak ellenére, hogy az egyéb végrehajtási körülmények vonatkozásában nem volt egyetértés a felek között, a testület úgy foglalt állást, a zárkák túlszűfoltosságának ténye önmagában elegendő ahhoz, hogy érdemi következtetéseket vonjon le arra vonatkozóan: a fogvatartás körülményei ellentétesek voltak az EJEE 3. cikkében rögzített tilalommal (§ 47–50).

Ugyanakkor a fentebb hivatkozott Muršić-ügyben az EJEB úgy foglalt állást, hogy amennyiben az egy főre jutó személyes terület a CPT által javasolt 4 m² alatt marad, az önmagában nem olyan extrém helyzet, hogy egyéb inadekvát fogvatartási körülményekre tekintet nélkül megállapítható lenne az egyezményesértés.³⁷

Önmagukban – a személyes tér mértékétől függetlenül – *az inadekvát fogvatartási körülmények is eredményezhetnek egyezményesértést*.

A *Trepashkin kontra Oroszország ügyben*³⁸ az EJEB ítéletében leszögezte, hogy bár a fogvatartott egy 6,6 m²-es zárkában kapott elhelyezést, amely méret önmagában nem vet fel kérdést az EJEE 3. cikkével kapcsolatban, azonban a fogvatartó helyiség egyrészt gyér megvilágítású volt, másrészt 25 napon keresztül nem biztosították a panaszos számára a szabad levegőn való tartózkodást, mivel az annak végrehajtására szolgáló területet ez idő alatt renoválták. Ez pedig a fogvatartott asztmájára is rossz hatással volt (§ 94).

A fogvatartási körülmények miatt állapította meg az EJEB a 3. cikk megsértését *X. Törökország elleni ügyében*.³⁹ A fogvatartott homoszexuális volt, akit fogvatartása kezdetén heteroszexuális fogvatartottakkal közös zárkában helyeztek el. Mivel zárkatársai

³⁵ L. még pl. *Valašinas v. Lithuania*. Application no. 44558/98, judgment of 24 October 2001, ECHR 2001-VIII, § 107.

³⁶ *Bulea v. Romania*. Application no. 27804/10, judgment of 3 March 2014.

³⁷ *Muršić v. Croatia*. Application no. 7334/13, judgment of 20 October 2016 § 77.

³⁸ *Trepashkin v. Russia*. Application no. 36898/03, judgment of 19 October 2007.

³⁹ *X. v. Turkey*. Application no. 24626/09, judgment of 27 May 2013.

„terrorizálták” és megfélemlítették, áthelyezték egy magánzárkába, ahol egyébként a fogvatartottak fegyelmi büntetésüket szokták tölteni. A magánzárka nagyon koszos, patkányjárta volt, és gyér megvilágítású. A zárka 7 m² alapterületű volt ágygal és WC-vel, viszont mosdókagylót nem helyeztek el benne. Ezek a körülmények nem voltak megfelelőek és a fogvatartott méltóságát sem tartották tiszteletben, így az EJEB meglátása szerint megvalósult a 3. cikk sérelme (§ 36–45).

Látható, hogy az EJEB-nek egységesebb gyakorlatot kellene kialakítania, még annak ellenére is, hogy a Muršić kontra Horvátország ügyben kifejtette a testület, bár nem kötelezettsége a korábbi ítéleteinek megfelelő döntés meghozatala, a jogbiztonság, a kiszámíthatóság és a törvény előtti egyenlőség elég ok arra, hogy alapos indok nélkül ne térjen el korábbi esetjogától (§ 109).

Az EJEB leszögezte nevezett ügyben, hogy nem lehet kizárólag az egy fogvatartottra jutó négyzetméter alapján meghozni a döntést, a bánásmód sértette-e az EJEE 3. cikkét. Mint ahogyan azt az Írország kontra Egyesült Királyság ügyben⁴⁰ is kifejtette, az eset összes körülményétől függ, hogy történt-e egyezményesértés. Így a fogvatartás körülményeivel kapcsolatban is az összes tényezőt meg kell vizsgálni. Amennyiben az egy fogvatartottra eső személyes tér kevesebb, mint 3 m², az ugyan az egyezményesértés erős feltételezését adja, de ez megdönthető vélelem (a kompenzációról a következő pontban lesz szó). A kiindulópont tehát az, hogy 3 m² alatti élettér esetén meg kell vizsgálni, volt-e olyan körülmény, amely kompenzálta a panaszost a szűkös élettérből adódó sérelmekért (§ 122–128).

III. Milyen tényezők tudják kompenzálni a fogvatartottat a szűkös élettérből adódó sérelmekért?

A strasbourgi testület álláspontja szerint, ahhoz, hogy eldöntse, többszemélyes elhelyezés alkalmával a 3 m²-nél kevesebb személyes élettér esetén a *kompenzáció* érdekében tett intézkedések megcáfolják-e az egyezményesértést, a következő tényezőkre kell figyelemmel lenni: mennyi ideig és milyen mértékben történt az egyezményesértés, mozgásszabadság az intézetben belül, zárkán kívüli tevékenységek lehetősége (§ 135).

Az egyezményesértés erős feltételezése tehát akkor cáfolható meg, amennyiben a következő tényezők együttesen állnak fenn: (1) a fogvatartott rövid, jelentéktelen ideig, illetve alkalmasszerűen volt elhelyezve olyan zárkában, ahol az egy főre jutó személyes élettér az EJEB által elfogadott standard alatt maradt. (2) A fogvatartottnak lehetősége volt a zárkán kívüli mozgásra, zárkán kívüli tevékenységekre (3) általánosságban nézve, a fogvatartottat megfelelő zárkában helyezték el, és nincs más tényező, amely súlyosítaná a fogvatartási körülményeit (Muršić v. Croatia § 138).

⁴⁰ Az Írország kontra Egyesült Királyság ügyben (*Ireland v. the United Kingdom*. Application no. 5310/71, judgment of 18 January 1978, Series A, no 25.) kifejtette az EJEB, hogy (első lépcsőben) a „tilalmazott bánásmódnak el kell érnie a súlyosság egy bizonyos fokát ahhoz, hogy megállapítható legyen az EJEE 3. cikkének megsértése.” Ez a minimum szint pedig „az eset összes körülményétől függ, így például a bánásmód tartamától, a fizikai és mentális hatásaitól, és néhány esetben az áldozat nemétől, életkorától, egészségi állapotától, stb.” (§ 162)

A Muršić-ügyben az EJEB úgy foglalt állást, hogy 27 nap már elegendő idő ahhoz, hogy az egyezményesértés megállapítható legyen. Ugyanakkor egy másik periódus (összesen 17 nap), amikor a fogvatartottnak kevesebb mint 3 m² személyes tér jutott, már abba a kategóriába esett, amelyben a testület vizsgálta, hogy milyenek voltak a fogvatartás egyéb körülményei, illetve mennyi zárkán kívüli tevékenységet biztosítottak a panaszos számára. A kormány előadta, hogy a fogvatartottak du. 4 és 7 óra között szabadon mozoghattak a zárkák között, és fényképeket, dokumentációkat is becsatolt azzal kapcsolatban, hogy milyen lehetőségek adóttak az elítéltek számára. Tekintettel arra, hogy a panaszos semmilyen bizonyítékot nem tudott felhozni az állításai alátámasztására, és csak általánosságban vitatta a kormány által előadottakat, az EJEB arra az álláspontra helyezkedett, hogy a kormány által szolgáltatott bizonyítékok objektívek és hitelesek. Megállapította a testület, hogy a fogvatartottak számára számos szabadidős tevékenység volt adott: pl. kosárlabda-pálya, pingpong asztal, stb. Az EJEB kiemelte, hogy mindezek jelentősen ellensúlyozták a szűkös élettérből adódó kellemetlenségeket. Az egyéb fogvatartási körülményekkel kapcsolatban az EJEB megállapította, hogy a panaszos nyilatkozatai egymással ellentmondóak voltak. Egyik pillanatban azt állította, hogy nem volt elég berendezési tárgy a zárkában, és az nem volt elég valamennyi fogvatartott számára, míg máskor már azt mondta, hogy nem volt elég mozgástér a sok bútor miatt. Azt is állította, hogy nem választották le teljesen az illemhelyet, holott a kormány által benyújtott képeken (amelyek a panasz benyújtása előtt készültek), látható, hogy megtörtént a teljes leválasztás. Összességében megállapította a Bíróság, hogy ez utóbbi időszak elég rövid volt ahhoz, hogy a kompenzáció kérdését vizsgálja. A kifejtettek tekintettel nem állapított meg egyezményesértést a nevezett periódus vonatkozásában (§ 149–173).

Hangsúlyozni kell, hogy a kompenzáció szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bírnak az egyes szabadidős tevékenységek, amelyek fontosságát számos nemzetközi ajánlás is kiemeli. Így például a *fogvatartottakkal való bánásmódról szóló Standard Minimum Szabályok*⁴¹ úgy rendelkezik, hogy minden olyan fogvatartott számára, aki nem vesz részt külső munkáltatásban, biztosítani kellene, hogy amennyiben az időjárás engedi, a szabad levegőn sportolhasson [21. (1)]. Az *Európai Börtön szabályok*⁴² is kiemelt hangsúlyt fektet a testmozgásra, és a szabadidős tevékenységekre. Ezeknek a tevékenységeknek a büntetés-végrehajtás elválaszthatatlan részét kell képezniük (27).

A *CPT 2. Általános Jelentésében*⁴³ kifejtette, arra kell törekedni, hogy a fogvatartottak a nap egy jó részét (kb. 8 órát) a zárkájukon kívül töltsék el, hasznos tevékenységek végzésével (munka, tanulás, sport).

Itt szeretném röviden megemlíteni azt a speciális esetet is, amikor a fogvatartott a személyiségi jogsértéssel okozott sérelemért elégtételt, anyagi kompenzációt kap. Erre jó példa az Olaszországban a börtönökben uralkodó túlzásfolttság miatt bevezetett kompenzációs jogorvoslat, melynek közvetett előzménye az ún. *Sulejmanovic-ügy*⁴⁴ volt.

⁴¹ Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955, and approved by the Economic and Social Council by its resolutions 663 C (XXIV) of 31 July 1957 and 2076 (LXII) of 13 May 1977.

⁴² European Prison Rules. Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies.

⁴³ 2nd General Report. CPT/Inf (92) 3.

⁴⁴ *Sulejmanovic v. Italy*. Application no. 22635/03, judgment of 6 November 2009.

Ebben a jogesetben állapította meg a strasbourgi testület első ízben általános jelleggel az olasz börtönökben jelenlévő túltelítettséget. A nevezett ügyben az EJEB arra tekintettel marasztalta el az olasz államot, hogy 2003. április 15-éig 3 m²-nél kevesebb (átlagosan 2,7 m²) személyes területet biztosított a panaszosnak. Az EJEB álláspontja szerint ez önmagában elegendő volt az egyezményesértés megállapításához (§ 43).

A Sulejmanovic-ügyben hozott EJEB-döntésre válaszként készítette el az olasz kormány azt az akcióttervet, amelyben a túlszűfolttség csökkentésének lehetséges megoldásait vázolta fel.⁴⁵ Így többek között börtönépítési programot (ún. Piano Carceri), valamint a szabadságvesztés-büntetés alternatíváit részletezte.

Ezt követően az olasz kormány a *Torreggiani és mások kontra Olaszország ügyben*⁴⁶ hozott vezető ítélet hatására kompenzációs jogorvoslatokat vezetett be,⁴⁷ így például anyagi kártérítést (napi 8 eurót igényelhetnek a fogvatartottak minden olyan nap után, amelyet az EJEB 3. cikkével ellentétes végrehajtási körülmények között töltöttek el).⁴⁸

Az EJEB az említett jogorvoslat bevezetését követően, azt két olasz ügyben (*Stella and Others v. Italy* és *Rexhepi and Others v. Italy*) is hatékonynak fogadta el. Arra tekintettel utasította el nevezett ügyekben a panaszokat, hogy a fogvatartottaknak már rendelkezésére állt egy hatékony belső jogorvoslat, és annak kimerítése hiányában fordultak a strasbourgi testülethez. Felhívta ugyanis a figyelmet arra az EJEB, hogy amennyiben a fogvatartottak rendelkezésére áll megfelelő hazai jogorvoslat, akkor kötelesek azt kimeríteni.⁴⁹

A fent kifejtettekre tekintettel látható, hogy az Ananyev-ügyben kialakított standard egy megdönthető vélelem, és az egyezményesértést az tudja elsősorban megcáfolni, ha a fogvatartottak minél kevesebb időt töltenek a túlszűfolt zárában.

⁴⁵ Plan d'action du Gouvernement Italien contre le surpeuplement des Prisons Arrêt du 16 juillet 2009, requête 22635/03 Sulejmanovic c. Italie. (12/12/2011) DH-DD(2011)1113. Elérhető: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2016607&SecMode=1&DocId=1835758&Usage=2> (2017.01.13.)

⁴⁶ *Torreggiani and Others v. Italy*. Application nos. 43517/09, 46882/09, 55400/09, 57875/09, 61535/09, 35315/10, 37818/10, judgment of 27 May 2013.

⁴⁷ Ennek nyomán került bevezetésre Magyarországon a kártalanítási eljárás az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt, amely új jogintézmény azonban már egy tanulmány önálló témája lehetne.

⁴⁸ TALLÓDI ZOLTÁN: *A börtönszűfolttség kérdése az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseinek tükrében*. Börtönügyi Szemle 2016/1, 50–54. pp.

⁴⁹ http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Pilot_judgments_ENG.pdf (2016.09.10.); lásd még: TALLÓDI 2016, 54. p.